

СРПСКО СРЕДЊЕВЕКОВНО НАСЛЕЂЕ – ИЗВОР ЗА ИСТОРИЈУ

(Драгиша Бојовић, *Развијање свитка. Прилози из историје*, Ars libri/Центар за црквене студије, Београд /Ниш, 2009, 173 стр.)

Почетком 2009. године, у издању издавачке куће *Ars libri* из Београда и Центра за црквене студије из Ниша, објављена је књига Драгише Бојовића *Развијање свитка. Прилози из историје*. Књига садржи једанаест радова објављених у периоду од двадесет година (1990–2009), који су обједињени историјским темама, иако припадају различитим областима истраживања – историји цркве, историји културе и историји књижевности. Аутор, историчар српске књижевности средњег века, у предговору објашњава своје подстицаје за бављење историјским темама и методолошке поступке у проучавању књижевних тема које се дотичу историјског садржаја. На крају књиге прилаже и *Библиографске податке о објављеним радовима*. Прилози су груписани у два поглавља према областима истраживања, а унутар поглавља распоређени су по хронологији историјских догађаја.

Прво поглавље чине четири прилога посвећена историји српских манастира и културној историји Срба. У раду *Историја манастира Црна ријека* дата је историја овог манастира од његовог оснивања до краја XIX века. О манастиру скоро да нема историјских података све до друге половине XVII века, нити се зна када је тачно настао. Аутор претпоставља да је и пре доласка првог црноречког подвижника св. Јоаникија Девичког (највероватније крајем XIV века) у Црној ријечи могла постојати испосница. Посебна пажња посвећена је монашком животу и свештенству, моштима св. Петра Коришког, које се и данас чувају у манастиру, као и манастирској библиотеци и судбини најзначајнијих црноречких рукописа. Указује се да је манастир био центар преписивачке делатности почетком XVIII века, али и центар описмењавања током XIX века. Два рада плод су пручавања записа и натписа из XVII и XVIII века. У раду *Где се налазио манастир Промеће (прилог проучавању Сопоћанског поменика)* предмет проучавања је Сопоћански поменик из XVII века који се чува у Санкт-Петербургу (Руска национална библиотека, Збирка А. Ф. Гиљфердинга, бр. 59). Проучавајући записе из Поменика, аутор прецизно датира овај рукопис у 1615. годину и закључује да је вероватно доспео из Сопоћана у манастир Црну ријеку 1687. године, заједно са моштима Стефана Првовенчаног, где га је 170 година касније открио А. Ф. Гиљфердинг. У Поменик су уписана имена монаха из преко осамдесет

манастира, келија и места у Србији тога доба. Проучавањем једног од записа из Сопоћанског поменика и записа у изгубљеном Сопоћанском апостолу из 1620. године, аутор успешно лоцира манастир Промеће, који се налазио у близини манастира Црна ријека. И данас се два километра од Рибарића, узводно уз реку Ибар, а у самом подножју брда Прометањ, налазе остаци порушеног манастира. На основу записа Бојовић закључује да је манастир имао значајну духовну и културну улогу у XVII и XVIII веку, те да је одржавао живе литургијске и друге везе са сопоћанским и црноречким манастиром. Проучавањем до сада објављених натписа који су угребани у зидове припрате манастира Грачанице, насталих у периоду од 1650. до 1700. године, као и два натписа која су први пут објављена у овој књизи, аутор даје допринос познавању прилика у овом манастиру у тешким временима пред Велику сеобу Срба (*Непознати епископ Митрофан и прилике у манастиру Грачаница у другој половини XVII века*). Насупрот ранијем мишљењу да је у то доба манастир био опустошен, Бојовић закључује да живот у њему ни тада није замро и претпоставља да је један од тадашњих грачаничких епископа био Митрофан. *Уништавање рукописног књижевног наслеђа и манастирских библиотека на Косову и Метохији* допринос је познавању историје библиотека у средњем веку, како манастирских (нарочито Пећке Патријаршије и Дечана) тако и приватних. Пружа се увид у плодну средњовековну преводилачку и преписивачку активност на Косову и Метохији, у импозантан број тамо насталих и чуваних рукописних књига, али и увид у историју уништавања библиотека и отуђивања рукописног наслеђа са ових простора. Наведени су подаци о извесном броју косовско-метохијских рукописа који се данас чувају у земљи и иностранству.

Друго поглавље чини седам прилога у којима се посматрају историјски догађаји описани у средњовековним књижевним делима. У два рада они су сагледани кроз призму односа историје и метаисторије, присутне у описима чуда (што је обавезни елемент поетске структуре хагиографије), и метафизичког историзма средњовековног приповедања. У раду *Савино измирење завађене браће у српској житијној књижевности* аутор упоређује описе преноса моштију св. Симеона у житијима четворице аутора – Светог Саве, Стефана Првовенчаног, Доментијана и Теодосија, као и околности које су му претходиле. Указује се на разлике између Саве, који не помиње сукоб Стефана и Вукана, и осталих аутора који говоре о измирењу браће над моштима, али и на заједничку димензију чудесног, која се у овом догађају остварује деловањем *свештене двојице* – св. Саве и св. Симеона. Ниш, који је Стефан Немања освојио 1183. године у рату против Византије, помиње се два пута као „славни град” у *Житију светог Симеона* Стефана Првовенчаног. Анализирајући ова, али и друга места у којима се

Ниш помиње (укупно пет пута), аутор закључује да је писац изградио везу између Ниша и св. Симеона, као заштитника овог града (*Ниш у књижевном делу Стефана Првовенчаног*).

У раду *Руски манастир Светог Пантелејмона у српској средњовековној књижевности* аутор анализира сведочанства о овом манастиру у српским житијима XIII и XIV века и закључује да је имао важну улогу у развоју српског монаштва од XII века, нарочито од времена Светога Саве, који се у њему постригао, те да је био центар развоја српско-руских духовних и књижевних веза. Од средине XIV века манастир доживљава материјалну и духовну обнову захваљујући српским владарима и монаштву. Анализирајући култне списе посвећене светом краљу Милутину – *Житије* (1324) архиепископа Данила Пећког, *Службу* и *Похвално слово* (око 1380) патријарха Данила Бањског – аутор сагледава настанак овог култа и улогу манастира Бањске у његовом развоју (*Два Данила и „бањски краљ Милутин“*), указујући да се два жанра – житије и служба, као и два писца, допуњују, заокружујући култ светог краља Милутина.

У раду *Косовска битка у „Животу деспота Стефана Лазаревића“* и *„Јаничаревим успоменама“* упоређује се опис Косовске битке у овим делима световног карактера, која су незаобилазни историјски извори из XV века. Указује се на сличности и разлике између описа Константина Филозофа и описа Константина Михаиловића из Островице. Иако се код Михаиловића, који пише најмање око шездесет година после Филозофа, препознају одједи усменог предања о бици и развијенији облик косовске легенде, аутор закључује да његове *Успомене* нису толико непоуздан извор како се истицало, као и да је у њима присутна легенда о „облаганом јунаку” – Милошу Обилићу.

Тешко време после Косовске битке и нови историјски удеси – пад Солуна (1430), Цариграда (1453) и Новог Брда (1455) – утицали су на књижевну свест Димитрија Кантакузина, новобрдског писца друге половине XV века (*Књижевник-инелектуалац пред историјом и „последњим временом“*). Ови догађаји чинили су се као знаци Соломоновог пророчанства о апокалиптичном крају света (7000=1492), што је утицало да у његовом књижевном делу преовлада есхатолошка свест, метаисторија над историјом, мотив Страшног суда (*Молитва Богородици* и *Молбени канон Богородици*), интелектуални ангажман и дидактички садржаји (*Посланица кир Исаји*).

У последњем раду *Библијски мотиви у записима о Великој сеоби Срба* аутор анализира сведочанства о Великој сеоби у списима Атанасија Даскала Србина и Арсенија III Чарнојевића, насталим крајем XVII и почетком XVIII века, и указује на употребу библијских цитата и мотива, већином из Књиге пророка Јеремије. Српски народ у овим делима пореди се са јеврејским у тешким моментима страдања,

као што су пустошења, сеобе, изгнанства, глад, похара, а посебна пажња посвећена је мотиву *прорицања опустошења*.

Књига *Развијање свитка*, у којој су са различитих аспеката обрађене историјске теме углавном српског средњег века, привлачи пажњу не само медијеалиста, него и свих оних који су заинтересовани за питања културне историје Срба XVIII и XIX века.

Ана Рочкомановић

TALIJANSKA LINGVISTIKA PO TEKSTOVIMA IZ DUBROVAČKOG ARHIVA

(Diego Dotto, *Scriptae venezianeggianti a Ragusa nel XIV secolo. Edizione e commento di testi volgari dell'Archivio di Stato di Dubrovnik*. Interadria. Culture dell'Adriatico. Roma: Viella, 2008, 558 str.)

Prije četrdesetak godina Dimitrij Obolenski, jedan od vodećih bizantologa, predstavio je britanskoj javnosti Carstvo Novog Rima kao *commonwealth*, zajednicu naroda i dobara. Iako je njegov pogled na „pohrišćanjenu Rimsku Imperiju”, kako smo učili o Bizantu od velikog Georgija Ostrogorskog, zamagljen nastojanjem da što više približi prosječnom britanskom čitaocu Romejsko carstvo, ipak je Obolenski u Oxfordu skovao izraz koji dobro opisuje i vrijeme pune mletačke dominacije na Jadranu, od početka 13. do sredine 14. stoljeća. Kao što je Fernand Braudel u nezaobilaznoj studiji o Mediteranu u vrijeme Filipa II. tražio druge ‘Mediterrane’ na Atlantiku i Baltiku, smatrajući da su se tipična društveno-ekonomska gibanja odvijala na svim područjima sa srodnom društvenom, ekonomskom, političkom, pa i geografskom strukturom, moguće je usporediti s ovim pristup maloj mletačkoj „zajednici naroda i dobara” na Jadranu i započeti od tog temelja s promatranjem visokog mosta odnosa između dvije jadranske obale.

Vrlo poučan i važan korak u navedenom pravcu predstavlja rad Diega Dotta, romanista s doktoratom Univerziteta u Padovi, koji je ovom knjigom odlučio podijeliti rezultate svog rada s javnošću. Poučan, jer sistematično izlaže principe provedenog istraživanja, gotovo jednako baveći